

Metàfores i coneixement

VICENT SALVADOR

La metàfora és sens dubte un dels temes que més tinta han fet córrer des de la retòrica clàssica fins a la lingüística o la filosofia actuals. Un tema estrella, si voleu dir-ho metafòricament, en el firmament dels estudis sobre la comunicació –literària o no.

SUPERADA L'ÈPOCA en què la seva funció semblava la de l'ornament preciosista i prescindible amb què s'endiumenjava la paraula literària, la lingüística cognitiva ha proclamat el valor d'aquest recurs com a eina del coneixement, alhora que la filosofia de la ciència reconeix el seu paper clau en l'activitat científica: des de l'*eureka* de l'investigador que fa una descobriment fins a la transmissió educativa en el dia a dia acadèmic. Recentment, T. L. Brown¹ insistia en aquestes funcions del pensament metafòric: la generació de coneixement i la virtut d'engrescar els estudiants en una disciplina científica i encomanar-los vigor conceptual, més enllà de les dades i de les terminologies especialitzades.

En efecte, situada en el flux del pensament analògic, la metàfora practica un «salt eqüestre» entre dues posicions. Com més àgil és el cavall, més risc per al genet, però més distància es recorre saltant per damunt de la fossa del desconeixement. I és que el pensament metafòric relaciona, construeix, dissenya les dades informatives com un conjunt articulat que creix en potència explicativa. El flaix de la projecció metafòrica permet fotografiar la fosca i mostrar, de sobte, els contorns de l'objecte, els perfils, la textura de la matèria.

Certament és aquesta una llum artificial, induïda amb astúcia, i a més pot distorsionar les figures que capta, tal com els peixos de la fauna abissal s'amaguen espaiats davant el feix de raigs de llum llançat per l'observador. Sens dubte hi ha distorsions, petites «aberracions òptiques» com les que una lent produeix

IL·LUSTRACIONS: DANT HERNÁNDEZ

**LA METÀFORA ÉS UN
ESTRI PER MODELAR EL
CONEIXEMENT DEL MÓN**

en la visió, però el magma de la realitat no es deixa analitzar si no és així. L'arquitecte comprèn millor l'estructura i la funcionalitat d'un edifici si el veu metafòritzat en la maqueta. No importa que la maqueta sigui una ficció empetitida i artificial: és una ficció *útil*, fins i tot insubstituïble per fer créixer el nostre coneixement de l'edifici.

**COMPRENDRE
ÉS PRECISAMENT AIXÒ:
INTEGRAR LES NOVES
DADES EN EL MOTLLE
DEL NOSTRE
CONEIXEMENT PREVI**

En el fons la metàfora és un estri per modelar el coneixement del món, configura el magma de la realitat –les dades inconnexes, la informació esparsa– i ens hi fa veure un dibuix que la interpreta, que l'afaiçona per poder ser entesa. Comprendre és precisament això: integrar les noves dades en el motlle del nostre coneixement previ, de manera que troben el seu lloc en l'edifici del coneixement i el desenvolupen amb harmonia.

Precisament les metàfores faciliten aquesta integració en la mesura que acomoden les noves dades en una esquema previ. Així, podem veure la societat humana com una mena de família immensa, amb graus diferents de parentiu, fins i tot amb baralles i trets de caïnisme, però amb un origen únic i un destí final segons els designis del Creador. En aquest marc, el de la cosmovisió cristiana, hi ha lloc per a la llibertat individual, per al pecat, per al perdó.

Però hi ha també la possibilitat d'emprar metàfores alternatives que no activen la mateixa interpretació de la realitat. Per exemple, la de la colònia d'insectes –com ara formigues o abelles– organitzada amb disciplina militar per l'herència biològica, amb una especialització de funcions més inflexible que la de les classes o les castes, i sense cap evolució històrica. En aquesta concepció no hi ha lloc per a la llibertat individual, per al pecat, per a una fraternitat que no sigui la de la disciplina de la colònia. Podríem continuar, encara. L'home pot ser vist com un llop per a l'home, amb magnificació de l'agressivitat individualista. En un altre registre distint, Joan Vinyoli representava amb mirada tendra la petitesa i la vulnerabilitat humanes, en uns versos on imaginava els homes com pollets al corral domèstic, escalfats per la bombeta enorme del sol.

En tots aquests casos, la metàfora és un mecanisme que crea coneixement, ja que organitza allò informe o poc estructurat, instaura relacions conceptuais. A més, projecta adherències emotives. Perquè no podem obviar els factors que la intel·ligència emocional posa en joc. La metàfora, pel fet de connectar dos àmbits d'experiència distints, produeix una mena de contaminació microbiana. És a dir, que com a efecte de la

projecció metafòrica d'una esfera de l'experiència a l'altra, les coses no sols *es veuen* de diferent manera, sinó que també *se senten* de formes diferents.

Aquest flux de connotacions emocionals és de doble direcció: l'àmbit metaforitzant o *vehicle* (la família, la colònia d'insectes, el llop o els pollets) encomana les seves adherències al tòpic o tema sobre el qual es projecta (la societat humana). Però, al mateix temps, si un vehicle metafòric s'utilitza habitualment per representar un tòpic donat, això també el lliga a aquest i permet que s'hi senti associat a l'hora de compartir connotacions.

Vegem-ho. El fet que sovint s'hagi metaforitzat la condició humana a partir d'exemples d'animals –a més de les il·lustracions esmentades, podríem parlar de la rica tradició dels bestiaris, des dels medievals fins als versos humorístics de Pere Quart– no és aliè a una cultura on aquells són percebuts com una mena d'éssers humans. Bestiaris i apòlegs han pintat els animals amb certes característiques humanes (la generositat sacrificada envers els fills en el pelicà, o l'estalvi previsor en les formigues), i això no manca de conseqüències culturals.

Aquesta mena d'antropomorfització, que té una plasmació esponerosa en la literatura infantil i en l'imaginari col·lectiu, pot utilitzar-se a l'hora d'educar en el respecte cap als animals, que comparteixen amb nosaltres el planeta, les faules i les metàfores. Perquè al capdavant la metàfora no és només una *eina de coneixement*, sinó també una *arma de persuasió social*. No debades Schopenhauer assenyalava el seu paper en cert tipus d'estratagema dialèctic: quan una idea no té assignada una expressió pròpia i exacta, podem designar-la metafòricament; i aquell que triï la metàfora designadora, amb les connotacions corresponents, té guanyada una primera batalla en la lluita dialèctica.

Però hem d'aturar-nos aquí, perquè, ben mirat, amb aquestes apreciacions deixem ja el terreny estricte del coneixement com a organitzador de la informació i ens endinsem en un altre, més ambiciós encara i més complicat de caracteritzar: el de la saviesa. I això ja són figures d'un altre paner. ■

NOTA

1. *Making truth. Metaphor in science*, Urbana, University of Illinois, 2003.

VICENT SALVADOR

és professor de Filologia Catalana a la Universitat Jaume I i especialista en Anàlisi del Discurs